

ğunu təsdiq etməklə bərabər, həm də böyük tərbiyəçi, el ağsaqalı kimi canlanır. Şamil Zəhranın əhvalatından xəbərdar olduğunu söyləyərək son dərəcə səbr və təmkinlə onə günahlarını yumaq şansı verir. Ölüm qarşısında vətən xaini kimi lənətlənən bir insana qarşı bu cür alicənab hərəkət imam Şamilə ola bilər. Çünki o, böyük psixoloq kimi qızın bundan sonra nə edəcəyini, hansı yolu seçəcəyini əvvəlcədən bildirdi. Maraqlıdır ki, əsərdə Şamil qüdrətli bir sərkərdədən daha çox kövrək qəlbli, alicənab, xeyirxah və hissiyyatlı bir insan kimi diqqətə cəlb edilir. Hətta bu cəsur komandan ordusunun qələbəsini də bu zərif qızın ayağına yazmaqda "bugünkü qalibiyyətin bəisi Zəhradır" deyərək Jirikovu azad edir, bununla Zəhranı bir insan kimi bütün günahlarını təmizləməklə həm də düşməndə bütün həyatı boyu unuda bilməyəcəyi heyrət və peşmançılıq yaradır. Şeyx Şamil insanların düşüncəsində partlayış yaratmağı sevirdi, onun bu cəhətini A.Şaiq son dərəcə dəqiq əks etdirə bilmişdi. Şamil azadlıq bayrağını Zəhranın başı üzərində asaraq belə deyir:

- Ey hazır olan cəsur qəhrəmanlar! Siz şahid olun ki, mən bu qəhrəman qızın qarşısında ayılıb və ona xeyir-dua veriram...

Əsər birhissəli olduğu üçün həcmə kiçikdir və Şamil burada cəmi iki dəfə görünməsinə baxmayaraq özünü müdrik və bitkin şəxsiyyət kimi təqdim edə bilər. A.Şaiqin yaradıcılığında aparıcı xətt kimi keçən vətənpərvərlik və milli ruh burada da özünü aydın göstərməkdədir. Lakin burada həmin xətt bir qızın acınacaqlı həyatı ilə birlikdə inkişaf edir, son-

da ən yüksək zirvəsinə çatır. Rus knyazına vurulduğuna görə ona xidmət edən və onun qaçmağına kömək edən, daha sonra namusunu və ləyaqətini, vətən eşqini ona qurban verən qız sonda ləyaqəti və namusu ilə bərabər doğma vətəninin azadlığı uğrunda döyüşə atılaraq vətən uğrunda qurban gədən bir el qəhrəmanına çevrilir. Bu çevrilmədə isə Şamilin ona münasibətinin çox böyük rolu vardır. O, Hacı Muradı bağışladığı kimi, anasını cəzaya məhkum edib sonra bu cəzanı özü qəbul etdiyi kimi, Zəhranın da xəyanətini bağışlamaqla onun qəhrəman olmasına şərait yaradır, ona fürsət verir. Bu mənada A.Şaiqin Şeyx Şamil şəxsiyyətinə münasibətinin hərtərəfli və çoxşəxli olduğunu görürük. Burada İmam Şamil indiyə qədər bizə cəsur və dönməz bir sərkərdə kimi təqdim edilən obrazdan daha çox canlılığı, kövrəkliyi, duyumu və mülayimliliyi ilə sadə bir dağlımı xatırladır.

Dramaturq əldə olan çoxsaylı faktlardan istifadə etməyə ehtiyac duymamış, Şamilin daha çox bu tərəfini işıqlandırmayı lazım bilmişdi.

Lakin qeyd etmək lazımdır ki, əsərdə Şamil obrazının çox zaman ikinci plana keçməsi, onun fəaliyyətinin yalnız sözlə və Şamil xarakterinə o qədər də dəlalət etməyən kövrək hissələriylə ifadə edilməsi, hadisənin yalnız Zəhra obrazı ətrafında qurulması əsərin dəyərini azaldır, Şamil yalnız bir nöqtədən təqdim edilir. A.Şaiq yaratdığı Şeyx Şamil obrazı qəhrəmanın real şəxsiyyətini xatırladan çox az məqamları özündə birləşdirir. Qafqaz qartalının 25 il çar Rusiyasını titrədən özəmətli, bütöv və qətiyyətli xarakteri

görünür, yalnız sadəcə "yaxşı insan" təəssüratı bağışlayır. Hadisə və konfliktləri Şamil ətrafında daha da kəskinləşdirmək və münasibətlərdə dövrün ziddiyətli tərəflərini bir az da geniş əks etdirmək mümkün idi.

Bununla belə, pyesdə sevgisi ilə bərabər, vətəni və əzizlərini rus zabitanın əzabına qurban vermiş bir gəncin bir andaca fikrini dəyişərək Şamilə üz tutması və sonda Şamilin ona təqdim etdiyi bayrağı götürərək azadlıq mübarizələrinin önündə getməsi, adi bir qız qəhrəmanına çevrilməsi ilə sadə və inandırıcı şəkildə əks olunur. "Qafqaz çiçəyi" pyesini ədəbiyyatımızda Şeyx Şamil obrazını əks etdirən digər əsərlərdən (Ç.Hüseynovun "Fətəli fəthi" romanı istisna olmaqla) üstün cəhəti ondadır ki, burada Mirzə Kazım bəyin böyük xalq qəhrəmanının xarakterində dəyərləndirdiyi və xüsusilə vurğuladığı "Şamil qəhrəmanların yaradıcısıdır" fikri öz bəddi həllini tapmışdır. Burada dram janrının imkan verdiyi bədi təzad və toqquşmalardan, psixoloji təsir vasitəsi olan ədəbi maneəvlərdən, təsir obyektinə müxtəlif məqamlardan və baxışlardan yanaşma üsulundan istifadə olunmasa da, məhz qeyd etdiyimiz cəhətinə görə əsər təqdirəlayiqdir.

Aygün HƏSƏNOĞLU

ŞƏKİ MUSIQI FOLKLORUNUN ÖYRƏNİLMƏSİ

əvvəli 37-ci səhifədə

1937-ci il İncəsənət İşləri üzrə Ümumittifaq Komitənin əmri ilə Moskva Dövlət Konservatoriyasının tarix-nəzəriyyə fakültəsi nəzdində elmi tədqiqat işi aparılması məqsədilə SSRİ xalqlarının musiqi yaradıcılığını öyrənən Kabinet açılır. Kabinet müntəzəm olaraq keçmiş SSRİ-nin respublikalarına, bu respublikaların müxtəlif rayonlarına ekspedisiyalar təşkil edirdi. Yeni təşkil olunmuş XMK-nın (Xalq Musiqi Kabinetinin) təşəbbüsü ilə Moskva Konservatoriyasının aspirantı, etnoqraf və folklorşünas K.Kvitkanın rəhbərliyiylə Vladimir Krivonosov Azərbaycan folklorunu öyrənmək üçün buraya ezam edilir. O, 1938-ci ildə Tovuz, Qax, Nuxa, Bakı və onun rayonları, 1939-cu ildə yenə Nuxa və həmin ildə Şuşa və Naxçıvanda olmuş və bir çox folklor materiallarını əldə edə bilmişdi.

Geniş dünyagörüşü, hərtərəfli biliyə malik bir musiqiçi olan V.Krivonosov külli miqdarda Azərbaycan folklorunu nota almışdır. Zəngin material əsasında musiqişünas bu mövzuda məqalələrini "Sovetskiy muzikant" qəzeti və "Sovetskaya muzika" jurnalında dərc etdirmişdir. Onu da qeyd etməliyə ki, V.Kri-

vosov Azərbaycan folkloru haqqında yazan ilk sovet musiqişünasıdır.

Krivonosovun Azərbaycan xalq musiqisi haqqında elmi işi iki hissədən ibarət olmuşdur: "Azərbaycan xalq musiqisinin öyrənilməsi üçün materiallar" və "Klassik Azərbaycan musiqisi" (1941-ci il).

Təəssüf ki, Böyük Vətən müharibəsinin başlanğıcında həlak olan musiqişünas Azərbaycan xalq musiqisinin dərin təhlilinə həsr olunan namizədlik dissertasiyasını müdafiə edə bilməmişdir.

Bir qədər sonra folklorçu-musiqişünas V.Belyayev "SSRİ xalqlarının musiqi tarixinə dair очерklər"de (M., 1963 - I buraxılış) V.Krivonosovun Azərbaycanın müxtəlif bölgələrinə ekspedisiyalarda əldə etdiyi zəngin folklor materialından istifadə etmişdir.

V.Belyayev istifadə etdiyi folklor materiallarında nümunələrin konkret hansı regiona mənsub olduğunu göstərməmişdir. V.Krivonosovun konkret bölgələr üzrə topladığı, xüsusən Şəkiyə aid olan folklor materiallarını bu gün arxivlərdən toplayıb nəşr etdirmək çox məqsəduşğün olardı.

Azərbaycan folklorunun bölgələr üzrə öyrənilməsinə 50-ci illərdən maraqlı yəni güclənməyə başlamışdır. Xüsusən Şi-

mal-qərb regionları folklorunun toplanması və tədqiqat musiqişünasların diqqət mərkəzində dururdu.

1956-cı ildə bəstəkar S.Hacıbəyovun Qax, Zaqatala, Şəki, 1976-cı ildə folklorşünas Bayram Hüseynlinin Zaqatalaya, 1986-cı ildə Tahirə Kərimovanın Qax rayonuna səfərləri öz bəhrəsini vermiş, zəngin folklor materialı əldə olunmuşdur. S.Hacıbəyovun topladığı materiallar Respublika Xalq yaradıcılığı Evinin təşəbbüsü ilə nota yazılaraq, fortepiano üçün işlənmiş və "Azərbaycan xalq melodiyaları" (Bakı, 1957) adı altında dərc olunmuşdur.

Bakı Musiqi Akademiyasının xalq musiqisi kafedrasının təşəbbüsü ilə Balakən, Zaqatala, Qax, və Şəki bölgələrinə folklor ekspedisiyaları təşkil olunmuş, toplanan nümunələr XMK-də saxlanılır. Biz öz tədqiqat işimizdə burada saxlanılan bəzi materiallardan da istifadə etmişik.

Sonralar S.Abdullayeva, A.Ozan (Kərimli), F.Xalqzadənin şimal-şərq regionuna ekspedisiyaları müəyyən bəhrəsini vermişdir.

90-cı illərin sonunda respublikanın şimal-qərb regionlarına maraqlı yəni güclənmişdir. 1999-cu ildə folklorşünas